

Bellmans sångdramatik

av Gunnel Bergström

En Fransk och en Tysk och Bellman... Vi betraktar ofta – åtminstone i slyngelären - Bellman som en lågkomisk figur. Å andra sidan sjunger vi hans sånger i nog så högtidliga sammanhang. Låt oss nu vända blicken mot hans texter, hans diktade värld, mot vad han faktiskt har att säga.

När vi hör de tre takterna *g e/ d d d/ g g* ser många för sig en yrvaken liten fjäril söka skydd i en blomkalk. Melodin i Fredmans sång No 64 och första versens ord kan vi: "...*minsta kräk i kärr och syra, nyss av solens värma väckt, till en ny högtidlig yra eldas vid sefïrens fläkt*" och sjunger frejdigt på. Att "kräk" betyder kryp begriper vi, men kanske inte att "blommans paulun" är fjärlens sänghimmel som den kryper in i. Och att det är sefïren, den ljumma västanvinden, som väcker till en ny högtidlig yra, anar vi, för melodins tonsteg virvlar upp och ner: a a g a h g. Bellman skrev ord till musik och musik till ord. Det var som gestaltande sångare han gjorde sig känd genom att få publiken att se den lilla fjärlen fladdra in i blomkalken och krypen virvla runt i den solvarma vinden och han behöver fyra strofer för att frammana livet på Gustaf III:s Haga. I de tre följande strofer vidgas bilden. Haga liknas vid ett *sköte*, en modersfamn, i *rännlar*; vattnet nedan Pelousen *gungar den vita svan*, och *längst ur skogens glesa kamrar höras täta återskall en från den graniten hamrar, än från yx i björk och tall*. Arbetet med att anlägga Gustaf III:s Haga var i full gång.

Idag nöjer sig körer, men också många trubadurer med en eller två strofer. Melodin är ju densamma och det lätt tjatigt att sjunga alla fyra. Orden ligger fint i munnen, och de många överraskande rimmen som *svänger-slänger, stinn-skinn, kliver-iver, nickar-vickar* och än djärvare, som *vattusjuk-rosettperuk* och *musköt-ditt nöt* ger fart åt sången. Vad orden betyder funderar man inte så mycket på, bara de hörs. Och publiken har vant sig vid att Bellmansång är angenäm, ibland lite rufsig, ibland idyllisk ofta storslagen – men orden blir till tappade pärlor.

De pärlorna återfinner vi i retoriken, som Bellman och hans samtida lärt sig i skolan. Bellman var ingen trubadursångare, han berättade inte, han agerade, föremedar det han ser och hör. Att tolka Bellman är lika spännande och lika krävande som att spela Shakespeare.

Bellman var inte bara tonpoet, han var därtill dramatiker, skådespelare, imitator och, vill jag tro, domptör. Han använder sig ogenerat och till synes huller om buller av alla tillgängliga uttrycksformer; än berättar han som ögonvittne, i nästa stund agerar han, härmar så ett instrument,

och så åter till rapporterandet. Orden förefaller ha kommit för honom, där han satt på sin kammare. Kanske nynnande han samtidigt musiken, som han hört någon gång. Bellman skrev inte själv musik, han kunde inte skriva noter, så han måste ha haft ett enastående tonminne. Men några melodier tror man han själv lekt fram.



*Bellman hade för vana att sitta för sig själv och suga på sin pipa inför framträdanden.
Konstnär är Johan Tobias Sergel. Källa: NMG Lito 82/1890.*

I Fredmans epistel No 38, *Undan ur vägen*, paraderar vännerna från krogen med Mollberg i täten, vid vännen Bomans grav. Den taktfasta begravningsmarschen inleds med uppmaningen att ge plats åt profossen. Fredman, alias Bellman, rapporterar sedan i nio strofer, i sann Hänt i veckan-anda, nyfiket, närgånget vad han ser: Mollberg längs fram *går på tå, ryter och mumlar: stå*. Trumslagarn *desperat han armen svänger*, någon *i ett valthorn pruttar tjock och stinn* och karln som *pinglar med en grytring mot ett spjäll* åstadkommer en *dödlig skräll*. Och där syns Bomans änka *prydd med dok, full mot en tunna, står med sin bok*. Och så plötsligt en kort dialog: *"Jo, korporal Boman han har nu kastat plit och balja, nu är han döder.— Ack, är han död? Bevars?"*

Här begravs lika häpnadsväckande frejdigt som i Louis Armstrong's *Oh, when the saints go marching in*. Livet var kort, begravningstågen många. *Bäst man andas ska man dö och bli mull tillbaka* sjunger Bellman för sonen Charles som ska somna.

Och det är en något egen hyllning vi hör i Stolta stad Epistel No 33 då Fader Mowitz tar båten över till Djurgården: *jag nu glad förglömmar ditt prål, ditt buller, larm och skräål, dina slott och torn*. I tredje stoffen kliver Ulla Winblad ombord: *Skön och känd, snörd och spänd hon hoppar i båten med en kullrig länd*. Och Mowitz blir kåt: *Kära du, jag rev nu mitt förklä itu*. I fjärde strofen blir det dialog. Mowitz blir närgången och Ulla värjer sig: *Raljeri?(-) Låt nu bli: jag skulle ju bara gå till slaktarbuset.- Nå! Men nu sitter jag här; det i hjärtat mig skär. (-) Innan kort vår transport är framme. (-) Sitt stilla, tag min ros ej bort! (-) För, mossjö, skall jag, mö, i dessa böljor dö. (-)* har lagts till för att förtydliga dialogen.

Bellman är märkligt närvarande i sina sånger. I den allra sista episteln, No 82, uppmanar han oss stilla oss och lyssna: *Vila vid denna källa, vår lilla frukost vi framställa*. För här tar han sitt avsked från Epistelvärlden. *Äntlig i detta gröna får du mitt avsked röna: ...Äntlig i detta gröna stod Ulla sista gången brud, den sista gången brud*.

Bellman såg, förstod, diktade och besjög utsatta, utslagna människor, överdådiga, egensinniga, dyrbara och ibland sköra, som levde bäst de kunde; älskade, trätte, slog på käften och söp - i protest mot döden. Men det var på fester i köpmannahem, på herrgårdar och på kungens Drottningholm och Haga han framförde sin sångdramatik.